

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायक पाँचौं तह, कविराज पदको खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा:— यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्नानुसार चरणमा परीक्षा लिइनेछ ।

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- १००

द्वितीय चरण:- अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क:- २०

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा योजना (Written Examination)

विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या x अङ्कभार	समय
सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक	५० प्रश्न x २ अङ्क = १००	४५ मिनेट

द्वितीय चरण:-

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	२०	मौखिक

द्रष्टव्य:-

- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।
- लिखित परीक्षामा यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

एकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
प्रश्न संख्या	५	६	४	७	५	६	५	४	४	४

- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।
- यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको विज्ञापन हुदाँका वखत (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
- प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ ।
- बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको क्याल्कुलेटर (Calculator) प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
- परीक्षार्थीले मोबाइल वा यस्तै प्रकारका विद्युतीय उपकरण परीक्षा हलमा लैजान पाइने छैन ।
- पाठ्यक्रम लागू मिति:- २०७९।०४।२९

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायक पाँचौं तह, कविराज पदको खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

(५० प्रश्न × २ अङ्क = १०० अङ्क)

१ सार्वजनिक व्यवस्थापन (Public Management)

१.१ कार्यालय व्यवस्थापन (Office Management)

१.१.१ कार्यालय:- परिचय, महत्व, कार्य र प्रकार

१.१.२ सहायक कर्मचारीका कार्य र गुणहरू

१.१.३ कार्यालय स्रोत साधन (Office Resources): परिचय र प्रकार

१.१.४ कार्यालयमा सञ्चारको महत्व, किसिम र साधन

१.१.५ कार्यालय कार्यविधि (Office Procedure) पत्र व्यवहार (Correspondence), दर्ता र चलानी (Registration & Dispatch), परिपत्र (Circular), तोक आदेश (Order), टिप्पणी लेखन र टिप्पणी तयार गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

१.१.६ अभिलेख व्यवस्थापन (Record Management)

१.२ निजामती सेवा ऐन र नियमावलीमा भएका देहायका व्यवस्थाहरू

१.२.१ निजामती सेवा, प्रदेश निजामती सेवा र स्थानीय सरकारी सेवाको गठन, संगठन संरचना, पदपूर्ति गर्ने तरिका र प्रक्रियाहरू

१.२.२ कर्मचारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, बिदा, विभागीय सजाय र अवकाश

१.२.३ कर्मचारीले पालन गर्नुपर्ने आचरण र कर्तव्यहरू

१.३ सरकारी बजेट, लेखा र लेखापरीक्षण प्रणाली सम्बन्धी सामान्य जानकारी

१.४ सार्वजनिक सेवा प्रवाहको अर्थ, सेवा प्रवाह गर्ने निकाय, तरिका र माध्यमहरू

१.५ सार्वजनिक बडापत्र (Public Charter) महत्व र आवश्यकता

१.६ व्यवस्थापनको अवधारणा तथा सार्वजनिक व्यवस्थापनमा निर्देशन, नियन्त्रण, समन्वय, निर्णय प्रक्रिया, उत्प्रेरणा र नेतृत्व सम्बन्धी जानकारी

१.७ मानवीय मूल्य मान्यता (Human Values), नागरिक कर्तव्य र दायित्व तथा अनुशासन

१.८ Basics of Computer Science (MS Word, Excel, PowerPoint)

२ मौलिक सिद्धान्त, नीति, कानून, तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी संरचना र कार्यक्रमहरू

२.१ आयुर्वेद अवतरण, संहिताकाल, बौद्धकाल, मल्लकाल, नेपालमा आयुर्वेदको विकासक्रम

२.२ आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति; आयुर्वेद स्वास्थ्य संगठन र संस्थाहरूको ज्ञान

२.३ आयुर्वेद सूचना प्रणाली तथा आयुर्वेद सेवा कार्यक्रमहरू

२.४ पुरुष, प्रकृति, पंचमहाभूत पदार्थहरूको ज्ञान

२.५ त्रिदोष (भेद, स्थान, कर्म, ज्ञान) त्रिगुण, धातु उपधातुको ज्ञान

२.६ राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायक पाँचौं तह, कविराज पदको खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

२.७ स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३, नियमावली, २०५५

२.८ लुम्बिनी प्रदेश स्वास्थ्य नीति, २०७७

२.९ प्रदेश स्वास्थ्य संस्था स्थापना सञ्चालन, नवीकरण तथा स्तरोन्नति ऐन, २०७५

२.१० प्रदेश स्वास्थ्य संस्था स्थापना सञ्चालन, नवीकरण तथा स्तरोन्नति नियमावली, २०७७

२.११ आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् ऐन, २०४५

२.१२ संगठन संरचना र कार्यहरू:-

२.१२.१ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

२.१२.२ स्वास्थ्य सेवा विभाग

२.१२.३ आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग

२.१२.४ सिंहदरवार बैद्यखाना

२.१२.५ केन्द्रिय आयुर्वेद चिकित्सालय, नरदेवी

२.१२.६ राष्ट्रिय आयुर्वेद अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र

२.१२.७ स्वास्थ्य मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

२.१२.८ प्रादेशिक चिकित्सालय, चिकित्सालय, आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय, नागरिक आरोग्य केन्द्रहरू (लुम्बिनी प्रदेश)

३ शरीर रचना तथा क्रिया विज्ञान

३.१ शरीर रचना र क्रियागत ज्ञान

३.२ अस्थिपञ्जर, मांशपेशी, श्वासप्रश्वास, पाचन, रक्तसञ्चार, उत्सर्जन, प्रजनन प्रणाली, अन्तःस्रावी, ग्रन्थी, नाडी प्रणालीहरूको ज्ञान

३.३ दोष, धातु, उपधातु, ओज, मल, मर्म, सिरा, धमनी, कोषहरूको ज्ञान

४ द्रव्यगुण विज्ञान:-

४.१ परिभाषा प्रयोजन, पदार्थ, रस, गुण, वीर्य, विपाक, प्रभाव, पञ्च भौतिक विशेषता, संग्रह संरक्षण, कर्महरूको ज्ञान

४.२ परिभाषिक शब्दहरू: संस्थानीक कर्म, गण घटक, आधुनिक औषधि विज्ञानको सामान्य ज्ञान

४.३ निम्न द्रव्यहरूको रस, गुण, वीर्य, विपाक, आमयिक प्रयोगको ज्ञान:-

अपामार्ग, अर्जुन, अशोक, अश्वगन्धा, अतिविषा, अस्वथ, अस्थिसंहारी, अर्क, अहिफेन, आमलकी, आर्द्रक, आरग्वध, इसवगोल, उशीर, उदुम्बर, एरण्ड, एलाद्वय, कन्टकारी, कट्फल, कम्पिल्लक, कटुकी, कपिकच्छु, काँचनार, किरातत्तिक, कुटज, कुमारी, कुष्ठ, कुपिलु, करवीर, कुलत्थ, कुष्माण्ड, कासमर्द, गुञ्जा, धत्तुर, भल्लातक, बर, वत्सनाभ, सर्पगन्धा, खदिर, गुग्गुलु, गुडूची,

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायक पाँचौं तह, कविराज पदको खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

गोक्षुर, चक्रमर्द, चित्रक, जातिफल, जीरक, तालिसपत्र, तुलसी, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, निम्ब, पलाश, पारिजात, पाषाणभेद, पिप्पली, पुनर्नवा, बाकुची, बिल्व, विभितक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मंजिष्ठा, मरिच, मण्डुकपर्णी, मुस्तक, यवानी, यष्टिमधु, रसोन, रास्ना, रुद्राक्ष, रोहितक, वचा, वरुण, वासक, विडंग, विदारीकन्द, शटी, शतावरी, शिग्रु, शिरीष, श्योनाक, शालमली, सप्तपर्ण, हरिद्रा, हरितकी, त्रिवृत्त, जटामासी, चन्द्रशूर, जाती, तिल, देवदारु, दूर्वा, द्राक्षा, धान्यक, बला, बबुल, बर्बरी, बृहती, मुशली, मेथिका, लज्जालु, वट, शुण्ठी, सारिवा, दमनक (तितेपाती)

४.४ Good Agricultural and Collecting Practice (GACP), Good Manufacturing Practice (GMP)

५ रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

५.१ परिभाषा, प्रकरण, खनिज, महारस, रस, उपरस, रत्न, उपरत्न, धातु, उपधातु, विष, उपविषहरूको शोधन सम्बन्धी ज्ञान सहित औषधी कल्पना, पंचविध, कषाय कल्पना, चूर्ण, वटी, अवलेह, आसव, अरिष्ट, तैल, घृत, मलहम आदिको प्रयोग मात्राको ज्ञान

६ सामुदायिक चिकित्सा

६.१ स्वास्थ्य परिभाषा, स्वास्थ्य शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य, खोप, परिवार नियोजन, मानस स्वास्थ्य, दुर्व्यसन, जल, फोहरमैला, Vital Statistics, जनसंख्या अध्ययन, पोषण, Carbohydrate, Protein, Fat, Vitamin, खनिज, लवण, कुपोषणजन्य व्याधिहरू, एक स्वास्थ्य रणनीति

६.२ निम्न सरुवा रोगहरूको परिचय, संक्रमण, लक्षण र उपचार व्यवस्था: बिफर (Smallpox) ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडे / कर्णमूलशोथ (Mumps) भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टकार (Tetanus), लहरेखोकी (Whooping cough), पोलियो/अङ्गघात (Poliomyelitis), सन्निपात ज्वर (Typhoid), मस्तिष्क ज्वर (Meningitis), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), कुष्ठरोग (Leprosy), यकृतशोथ (Hepatitis), विषमज्वर (Malaria), आऊ (Amoebiasis), कालाज्वर (Kalaazar), श्लीपद (Filaria), दाद/दद्रु (Ringworm), गण्डुस्पदक्रिमी (Roundworm), स्फितक्रिमी (Tapeworm), चूर्णा (Pinworm), अड्डुसे जुका (Hookworm), हैजा (Cholera), अतिसार (Diarrhea), अलर्कविष (Rabies), लुतो/पामा (Scabies), कोरोना भाइरस (Corona Virus)

७ शल्य तथा शालाक्य

७.१ यन्त्र, शस्त्र, व्रणशोफ, विद्रधि, सद्योव्रण, अष्टविधशस्त्र कर्म, रक्तावसेचन, क्षारकर्म, अग्निकर्म, दग्ध, अर्श, भगन्दर, दुष्टव्रण, परिकर्तिका, मूत्राशमरी, वाताष्ठीला, भग्न, वृद्धि, रक्तसाव, शूल

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायक पाँचौं तह, कविराज पदको खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

(Acute Abdomen) हरुका कारण, लक्षण, उपद्रव, चिकित्सा, बन्धन, Catheter, डूस (Douche), Ryle's Tube को ज्ञान

७.२ नासारोग, शिरोरोग, मुखरोग, कर्णगतरोग, नेत्रगतरोगहरुको संख्या, लक्षण एवं सामान्य चिकित्सा

८ कौमारभृत्य स्त्री तथा प्रसूति रोग

८.१ स्त्रीरोग परिभाषा, ऋतु सम्बन्धी विकार, श्वेतप्रदर, योनिव्यापद, गर्भाशयभ्रंस, वन्ध्यत्व, स्तनविद्रधि, गर्भ, गर्भिणी व्यवस्था, गर्भव्यापद, गर्भिणी व्याधिहरु, प्रसव विज्ञान, प्रसव्यापद, सूतिकाकाल, मातृशिशु कल्याणबारे ज्ञान

८.२ नवजात शिशु परिचर्या, स्तन्य प्रकरण, आहार, वृद्धिविकास, खोप, कुपोषणजन्य व्याधि, नाभीतुण्डी, नाभीपाक, दन्तोदभेदकालीन व्याधि, बालातिसार, क्षीरालसक, गुदपाक, गुदभ्रंस, कुकुणक, परिगर्भिक, प्रतिश्याय, श्वास, कास, कामला मुखपाक, कृमि, शैशवीय, पक्षाघात हरुको निदान, क्षण, सामान्य चिकित्सा, बालग्रह, राष्ट्रिय खोप तथा पोषण कार्यक्रम

९ स्वस्थवृत्त तथा प्राथमिक उपचार

९.१ स्वस्थवृत्त ज्ञान:- दिनचर्या, रात्रीचर्या, धारणीय, अधारणीय, वेग, भोजन, हिताहिताहार, त्रिविध उपस्तम्भ, ऋतुचर्या, जनपदोद्ध्वंस, आचार रसायन, अष्टांग योग, सद्वृत्त

९.२ प्राथमिक उपचार:- विष सेवन, नाक, कान, आँखा, बाह्य वस्तुनिष्कासन, चोटपटक, रक्तस्राव, दग्ध, Frost bite, Altitude sickness, बौलाहा जनावर, सर्प र किराहरुको टोकाई एवं व्यवस्थापन ।

१० निदान चिकित्सा

१०.१ षट्क्रियाकाल, आम चिकित्सा, पञ्चनिदान, बाजीकरण, रसायन, ज्वर, अम्लपित्त, अतिसार, प्रवाहिका, ग्रहणी, अर्श, अग्निमान्द्य, कृमी, पाण्डु, कामला, राजयक्ष्मा, रक्तपित्त, कास, श्वास, हिक्का स्वरभेद, छर्दि, मूर्च्छा, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, शूल, गुल्म, मूत्रकृच्छ्र, मूत्राघात, अष्टोदर, शोथ, कुष्ठ, शीतपित्त, उदरद, कोठ, विसर्प हरुको ज्ञान

१०.२ आत्ययिक चिकित्सा व्यवस्था ज्ञान:- Status Asthmatic, Coma, Shock, Stroke, Hemorrhage, Hyperpyrexia, Hypothermia, मूत्रावरोध, Dehydration.

*****